

MARTYNA PRYSZMONT-CIESIELSKA

Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski
e-mail: martyna.pryszmont-ciesielska@uwr.edu.pl

Opowiedz mi o swoich badaniach, a powiem Ci, kim jesteś. **O splataniu się życia osobistego z pracą naukową w kontekście auto/biograficznych praktyk badawczych**

Artykuł podejmuje refleksję na temat wartości poznawczej i metodologicznej praktyk auto/biograficznych, skoncentrowanych na poszukiwaniu związków biografii naukowej i zawodowej. Istotą tych podejść jest włączenie osobistych doświadczeń badacza w tok procesu badawczego. Tym samym perspektywa ta staje się, obok biografii badanych, ważnym źródłem (roz)poznawania światów społecznych. Naturalny kontekst prowadzonych badań sprawia, iż auto/biografia splata się z autoetnografią, ponieważ każde badanie zawsze ma jakiś teren eksplorowany i doświadczany przez badacza. Z drugiej strony, każda „opowieść” ze sfery badawczej, nosiła będzie subiektywne znamiona obecnego w niej badacza. Zatem każde badanie posiada swoją trajektorię, w którą wpisane jest „ja badacza”. Obecność refleksji nad własnym „ja” daje badaczowi nie tylko możliwość ukazania swoich osobistych doświadczeń, ale także podjęcie krytycznej refleksji nad rolą, jaką odgrywają one w realizowanych badaniach. Chodzi o poszukiwanie relacji pomiędzy perspektywą interpretacyjną a autobiografią podmiotu poznającego.

Słowa kluczowe: *pomoc społeczna, opieka społeczna, świadczenia w pomocy społecznej*

*Teren uczy pokory. Raz, drugi i trzeci, po raz kolejny, i znowu;
pokazuje, gdzie twoje miejsce. (...)
Teren jak zatarty szlak w sobie, glucho pukanie. Drzwi Kafki.
Odbijasz się od ściany, a wystarczy nacisnąć klamkę.
Myślisz: Tylko jak ją znaleźć? Klamki nigdy nie było.*

Filip Wróblewski (2016)

Związki trajektorii zawodowej z prywatną sferą życia naukowców i badaczy stanowią interesujący, a wręcz intrygujący obszar zainteresowania odbiorców ich twórczości. W jaki sposób obie płaszczyzny przenikają się wzajemnie? Czy są one do siebie równoległe i wspólne, czy niezależne i autonomiczne? Wreszcie, czy twórcy uświadamiają sobie owe zależności? W świecie nauki budowanej na fasadach empiryzmu i scjentyzmu próba dostrzegania jakichkolwiek implikacji między rozwojem zawodowym i prywatnym uczonych może być porównywana do „wrócenia z fusów”. Niemniej, powołując się na słowa M. Kafara, *nauki nie uprawiają wyabstrahowane ze świata istoty, ale osoby – usytuowani kulturowo i społecznie żywi ludzie* (Kafar 2016, s. 12). Zdaniem autora, oba rodzaje biografii – naukowa i zawodowa – *splatają się ze sobą i w tym kontekście istotne jest dostrzeżenie napięcia między wymiarem doświadczeń „pozanaukowych” [podkreśl. za autorem] podmiotu indywidualnego i wymiarem profesjonalnie angażujących go praktyk „naukowych” [podkreśl. za autorem] (tamże, s. 12)¹.*

Poszukiwaniom związków biografii naukowej i zawodowej oraz odpowiedzi na wyżej sformułowane pytania służą badania z wykorzystaniem podejść auto/biograficznych, w których badacze włączają osobiste doświadczenia w tok prowadzonych praktyk naukowo-badawczych. Jednocześnie „ja” badacza zostaje wpisane w proces (roz)poznawania światów społecznych.

„Ja” badacza w praktykach badawczych – o współgraniu auto/biografii z autoetnografią

Początki refleksji auto/biograficznej sięgają okresu potrójnego kryzysu: reprezentacji, legitymizacji i praktyki, zakorzenionych w dyskursie poststrukturalizmu i postmodernizmu (Denzin, Lincoln 2009, s. 46). Chodzi o zwrócenie uwagi na napięcie między z jednej strony doświadczeniem badanych i z drugiej – wytwarzanym przez badacza tekstem. Kryzys pogłębiło dostrzeżenie problemu tradycyjnych kryteriów ewaluacji i interpretacji badań jakościowych, wyrażający się w pytaniu: *jak można obecnie, w czasach postsrukturalizmu, oceniać prace jakościowe?* (tamże, s. 47). Z związku z tym w kolejnych okresach² rozwoju badań jakościowych, aż po czasy współczesne, rozwijane są

¹ M. Kafar jest pomysłodawcą i twórcą serii *Perspektywy Biograficzne* poświęconej teorii i praktyce badawczej paradygmatu auto/biograficznego, rozwijanego w różnych dyscyplinach nauk humanistycznych i społecznych (Kafar 2011; 2013; 2016).

² N.K. Denzin i S.Y. Lincoln wyróżniają: fazę piątą – postmodernistyczny okres eksperymentalnego pisania etnograficznego; fazę szóstą – okres badań posteksperymentalnych; fazę siódmą – metodologicznie kontestowana terażniejszość (Denzin, Lincoln 2009). Ósmą i dziewiątą fazę natomiast cechować będą następujące procesy: ponowne połączenie nauk społecznych z celami społecznymi; powstanie autochto-

praktyki umieszczania „ja” badacza w procesie badawczym i raportach z badań. Szczególnie w etnografii pojawiły się różne formy eksperymentalnego pisania badacza, w których porzucono ideę powściągliwego obserwatora (tamże, s. 47).

Istotą tego typu praktyk jest *refleksyjność jako proces krytycznego namysłu nad „ja” badacza – „ludzkiego instrumentu”* [podkreśl. za autorami]; *świadomość siebie jako kogoś poznającego siebie wewnątrz procesu samego badania* (Guba, Lincoln 2009, s. 306). Przy czym wyróżnić można przynajmniej trzy kategorie „Ja”: oparte na badaniu, wniesione (historycznie, społecznie i osobiste tworzą nasze punkty widzenia) oraz utworzone sytuacyjnie (Shulamit, Reinhartz 1997; za: Guba, Lincoln 2009, s. 307). Każda z tych perspektyw *włącza się w grę w scenerii badania i ma konsekwentnie odrębny głos* (tamże). „Ja” badacza jest pewnego rodzaju kalejdoskopem (zob.: Pryszmont-Ciesielska 2014), indywidualnie i subiektywnie skonstruowaną perspektywą, z której dokonuje on oglądu świata społecznego. Tożsamość badacza aranżuje istotny kontekst realizowanych poczynań badawczych. L. Stanley określa tę perspektywę „*Ja auto/biograficznym*” [podkreśl. za autorką] rozumianym jako *czynnik o charakterze socjologicznym, dociekliwy i analizujący, którego od „odgrywania” rzeczywistości społecznej i wiedzy socjologicznej bardziej zajmuje ich tworzenie. Użycie zaimka „ja”* [podkreślenie za autorką] *wskazuje wyraźnie, że wiedza taka ma specyficzny, kontekstualny i sytuacyjny charakter oraz że będzie się ona różnić systemowo w zależności od położenia społecznego (...) danego twórcy* (Stanley 1993; za: Miller 2003, s. 122). Zatem tworząc narrację, opowiadamy historię o swoim własnym rozwoju zawodowym i osobistym, umieszczając w niej takie aspekty naszych historii i tożsamości, jak np. płeć, pokolenie, pochodzenie etniczne, przynależność subkulturowa i pozycja zawodowa (tamże, s. 125). „Ja” badacza jest zatem czynnikiem uwzględnianym w trajektorii badań, która prócz czynników technicznych obejmuje również elementy będące wypadkową doświadczenia badacza, tj. jego stosunki i relacje wytworzone podczas badań, a także płeć, narodowość, kulturę, wiek itp. (Usher, Bryant, Johnston 2001, s. 15).

W tym rozumieniu, opisując „ja” badacza, przybliżamy perspektywę, z której dokonujemy oglądu świata społecznego. Przyjmować może ono rolę narzędzia metodologicznego, dzięki któremu (re)konstruujemy wiedzę o interesujących nas problemach i zagadnieniach. Opis ten pozwala odsłonić niektóre uwarunkowania badacza, takie jak miejsce w życiu, motywacje i plany.

Badania z wykorzystaniem refleksji nad „ja” badacza stanowią nieprzebrany, zarówno pod względem teoretycznym, jak i metodologicznym, obszar praktyk badawczych. W niniejszym tekście skoncentruję się wyłącznie na wybranych podejściach ich realizacji, a mianowicie auto/biograficznym i autoetnograficznym. Oba podejścia nie poddają się jednoznacznym definicjom, ponieważ utożsamiane są z różnorodnymi

praktykami badawczymi (zob.: Denzin, Lincoln 2009). Jednocześnie trudno byłoby wskazać granice auto/biografii i autoetnografii, ponieważ każde badanie zawsze posiada jakiś teren eksplorowany i doświadczany przez badacza. Z drugiej strony każda „opowieść” ze sfery badawczej będzie nosiła subiektywne znamiona obecnego w niej badacza. Z pogłębioną refleksją nad rolą osobistych przeżyć w doświadczeniu etnograficznym badacza spotykamy się w zacytowanej na wstępie niniejszego tekstu w formie etnopoetyki F. Wróblewskiego. W swoim wytworze artystycznym autor opisuje etnograficzne doświadczenie terenu i jednocześnie to, *czym się ono odznacza wobec osobistych, pozaprofesjonalnych przeżyć* (Wróblewski 2016, s. 124). Niemniej warto zwrócić uwagę, iż każde auto/biograficzne i autoetnograficzne (roz)poznania, w zależności od dyscypliny i przedmiotu badań, mają swoją specyfikę i jakość. J. Bielecka-Prus podkreśla, iż autoetnografia jest pewnego rodzaju fuzją autobiografii i etnografii. Jest ona połączeniem badań etnograficznych i analiz autobiograficznych, natomiast dyskusja nad proporcjami ich łączenia zaowocowała wyłonieniem się różnych typów autoetnografii (Bielecka-Prus 2014, s. 78). W przypadku badań z wykorzystaniem autobiografii wyróżnić można co najmniej dwie perspektywy ich realizacji: autobiograficzną i auto/biograficzną. W pierwszej z nich badacz własne doświadczenie życiowe, które może stanowić jednocześnie teren jego badań, czyni przedmiotem naukowej autoanalizy (zob.: Zakrzewska-Manterys 1995; Coffey 2003; Ellis 2009; Pryszmont-Ciesielska 2009; Puć 2013). Historia życia badacza staje się perspektywą, z której przygląda się on interesującym go zjawiskom w ich szerszym kontekście społeczno-kulturowym. W jego autobiograficznej narracji odbijają się przecinające się mikroświaty ludzi. Za przykład posłużyć może autoanaliza M. Puć, która celem zrealizowanych przez siebie badań autobiograficznych uczyniła odkrycie subiektywnych znaczeń, jakie nadawała doświadczeniu ciąży o trudnym przebiegu. Autorka uwypukliła zamysł tej naukowej autoanalizy zorientowanej na *rozpoznanie potencjału rozwojowego tego doświadczenia, dotarcie do zmian w myśleniu, odczuwaniu, jakie były jego wynikiem* (Puć 2013, s. 64–65). W swoim tekście dokonuje analizy autonarracji i fotonarracji, za pomocą których udokumentowała fragmenty swojej biografii związane z doświadczeniami trudnej ciąży.

W drugiej perspektywie – auto/biograficznej – nadal obecne jest „ja” badacza, które integruje i splata się z „ja” badanych, prezentowanych w zebranych historiach ich życia. Istotna jest tu pewna styczność pomiędzy doświadczeniem badacza a życiem badanych (zob.: Miller 2003; Pryszmont-Ciesielska 2009; 2013; Jakubowska-Malicka 2011; Kacperczyk 2016). Perspektywa ta obecna jest w autoetnograficznym studium na temat społecznego świata wspinaczki autorstwa A. Kacperczyk. Odnosząc się do zastosowanej w badaniach metodologii, autorka podkreśliła, że

w analizie tej pewną rolę odgrywały moje własne przeżycia związane ze wspinaniem się, ponieważ dzięki nim mogłam lepiej zrozumieć, co czuli badani, choć niekiedy to ich werbalizacje pozwalały mi lepiej uchwycić to, co ja sama czułam. Jed-

nakże uzyskane informacje porównywałam głównie z innymi danymi o charakterze narracyjnym, traktując moje osobiste doświadczenia jedynie jako „tropy” dla dalszych poszukiwań oraz jako pytania do sprawdzenia podczas dalszych badań (Kacperczyk 2016, s. 239)³.

Niemniej, prócz zastosowanej autoetnografii, czyli autoobserwacji własnego uczestnictwa w sytuacjach wspinania, przechodzenia kursów wspinaczkowych oraz podejmowania treningu wspinaczkowego, autorka badań prowadziła obserwacje sytuacji wspinania oraz wywiady ze wspinaczami, gromadziła materiały wizualne, biograficzne i narracyjne (tamże, s. 218).

Istotą obu podejść jest refleksyjność badacza przejawiająca się w zamyśle nad własnym doświadczeniem życiowym i jego udziale w rozumieniu świata społecznego. Doświadczenie życiowe i terenowe stają się wspólnie (re)konstruowaną przez badacza i badanych płaszczyzną. Refleksja nad tym obszarem może bowiem prowadzić do (ponownej) próby (z)rozumienia niektórych przeżyć i wydarzeń życiowych przez podmioty badania.

Epifanie wkomponowane w trajektorię badań

Dowartościowanie obecności „ja” badacza w procesie badawczym ma szczególne znaczenie w kontekście rozwoju dyscyplin naukowych i ich metodologii. E.G. Guba i Y.S. Lincoln uwypuklają tę relację, zwracając uwagę, iż

metodologia badań nie może być dłużej traktowana jako zestaw zasad i abstrakcji dających się uniwersalnie stosować. Metodologia w nieunikniony sposób splata się z naturą konkretnych dyscyplin (takich jak socjologia czy psychologia) i wyrasta z nich oraz z konkretnych perspektyw (takich jak marksizm, teoria feministyczna i teoria queer) (Guba, Lincoln 2009, s. 282).

Z tego właśnie powodu zasadna wydaje się obecność „ja” badacza w procesie badawczym, w obszarze subdyscypliny naukowej andragogiki i edukacji dorosłych. Przyjmując, iż andragogika jest nauką o całożyciowym uczeniu się ludzi dorosłych, szczególnie dowartościowana zostaje edukacja nieformalna (Malewski 2016, s. 35). Andragogika jako „pedagogia publiczna” (tamże) sytuuje badacza-andragoga w mikroświatach ludzi dorosłych, w których nie tylko eksploruje on teren badań, lecz swoją aktywnością pobudza procesy emancypacyjne. Realizacja tego typu celów wymaga zmiany paradygmatu metodologii badań realizowanych w warunkach podmio-

³ Istnieje bardzo dużo przykładów praktyk autoetnograficznych; ich opis i analiza stanowią mogłyby odrębny temat refleksji teoretycznej i metodologicznej (zob.: Kacperczyk 2014).

towości i partnerstwa. W rezultacie badacz staje się świadomą własnego zakorzenienia w światach społecznych indywidualną jednostką, aktywizującą mikroświaty dorosłych. Refleksja nad „ja” badacza stwarza mu szansę nawiązania zaangażowanych i autentycznych relacji z badanymi⁴. Obecność refleksji nad własnym „ja” daje badaczowi nie tylko możliwość ukazania swoich osobistych doświadczeń, ale także podjęcia krytycznej refleksji nad rolą, jaką odgrywają one w realizowanych badaniach. Chodzi o poszukiwanie relacji pomiędzy perspektywą interpretacyjną a autobiografią podmiotu poznającego – (z)(re)konstruowanym w różnych relacjach wobec panujących dyskursów i odpowiednio uwarunkowanym doświadczeniem życiowym badacza.

Trajektorię „ja” badacza tworzą różne składniki doświadczenia, natomiast szczególnie ważne wydają się te momenty, wydarzenia (nie)codzienne, które przyjmują postać epifanii, czyli momentów kryzysowych, życiowych „przełomów”, „zwrotnych kryzysów” [podkreśl. za autorem] (Kafar 2011, s. 44–45). Transformujący charakter doświadczenia epifanicznego stanowi konsekwencję świadomego uczestnictwa podmiotów w świecie społecznym. Jednocześnie różnorodne przeżywanie epifanii wynika z przypisanych temu doświadczeniu atrybutów, tj.: nagłości, dysproporcjonalności, „duchowości” [podkreśl. za autorem] (tamże, s. 45–51).

Uznając zasadność powyższych propozycji, zdecydowałam się wpisać „ja” badacza do realizowanych praktyk badawczych. Swoją uwagę skoncentrowałam na własnych doświadczeniach macierzyństwa, które w mojej biografii życiowej odgrywają rolę epifanii – momentu zwrotnego zarówno w aspekcie rozwoju osobistego, jak i zawodowego. Problematyka macierzyństwa stanowi jednocześnie przedmiot prowadzonych przeze mnie badań⁵. W zrealizowanych projektach badawczych starałam się włączać własne doświadczenia i przeżycia. W zależności od tematyki projektu podejmowałam kolejne próby opisu i analizy wybranych obszarów własnego doświadczenia bycia matką.

Odwołując się do trajektorii badań zaproponowanej przez R. Ushera, I. Bryanta i R. Johnstona, omówię pokrótce wybrane czynniki techniczne i doświadczeniowe w projektach badawczych poświęconych macierzyństwu. Czynniki techniczne dotyczą przede wszystkim metodologii, która nawiązywała do tradycji badań interpretacyjnych oraz postmodernistycznych, zrealizowanej za pomocą podejścia auto/biograficznego, posługującego się sztuką oraz autoetnografią performatywnej. W podejściach tych obecność badacza w procesie badawczym urzeczywistniała się poprzez włączenie moich osobistych doświadczeń macierzyństwa, którym towarzyszyły biografie *Innych*

⁴ Za przykład tego typu badań posłużyć może studium autorstwa przywołanej już w niniejszym tekście N. Miller (2003) oraz L. Westa, poświęcone kształceniu lekarzy z wykorzystaniem perspektywy auto/biograficznej (2003).

⁵ Informacja na temat omawianych projektów badawczych znajduje się na stronie internetowej <http://mikroswiaty.enda.pl>

badanych matek. Celem badań był m.in. opis mikroświatów macierzyństwa kobiet z uwzględnieniem ich nieformalnego uczenia się w tym wymiarze. Poprzez różnego rodzaju wywiady oraz materiały wizualne zastane (fotografie otrzymane od badanych) oraz intencjonalnie tworzone (etiudy filmowe przygotowane na podstawie wywiadów z badanymi) zebrano materiał badawczy prezentujący historie matek w formie plakatów, albumów i etiud filmowych⁶.

Biorąc pod uwagę czynniki doświadczeniowe, chciałabym podkreślić istotną rolę tych o charakterze właściwości dyspozycyjnych, ponieważ zainteresowanie przedmiotem badań pojawiło się w sytuacji urodzenia pierwszego dziecka⁷. Oto fragment autonarracji pochodzący z etiudy filmowej pt. *Matka matce wilkiem*⁸, w której odgrywam własne przeżycia po urodzeniu pierwszego dziecka: *Kocham swoją Córeczkę, ale jestem nią taka zmęczona. Ten codzienny rytuał przeraża mnie: pobudka, ubieranie, przedszkole, sprząkanie, powrót dziecka, obiad, spacer, sprząkanie, zabawa, powrót męża, kolacja, sen, pobudka, ubieranie, przedszkole, sprząkanie, powrót dziecka, obiad, spacer, sprząkanie, zabawa, powrót męża, kolacja, sen, pobudka (...). Czuję się zamknięta w domu, a życie płynie jakby obok mnie. Życie toczy się za oknem, za drzwiami mojego domu. A ja w zawieszaniu, nie rozumiem swojej nowej siebie, swojej nowej roli.* Był to moment przełomowy, epifania, która wpłynęła także na mój rozwój zawodowy, ponieważ motyw zrozumienia samej siebie w nowej sytuacji życiowej zdeterminował moje naukowe zainteresowanie problematyką macierzyństwa. Skłaniało mnie ku temu także odczuwane napięcie pomiędzy życiem rodzinnym a zawodowym. Kolejne próby analizowania i rozumienia swoich życiowych ról umożliwiły mi złagodzenie konfliktu „matka – pracownik naukowy”.

Ważnym kontekstem podjętej problematyki macierzyństwa jest ten, który wynika z czynników sytuacyjnych, zarówno wewnętrznych, np. wiek, jak i zewnętrznych, czyli specyficznych warunków na arenie badawczej (Usher, Bryant, Johnston 2001, s. 15). Macierzyństwo jest praktyką uwarunkowaną społecznie i kulturowo, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i instytucjonalnym. Niemniej w swoich projektach chciałam dowartościować biografie kobiet, jako istotny czynnik kształtujący ich doświadczenia macierzyństwa. Z tego powodu w badaniach eksplorowałam podejście auto/biograficzne, które umożliwia refleksję nad macierzyństwem prowadzoną w perspek-

⁶ Materiały z poszczególnych edycji projektów badawczych pt. *Mikroświaty macierzyństwa; Auto/biografie kobiet-matek; „Macierzyństwo unplugged. Pięć historii; Drogi i bezdroża macierzyństwa. W kierunku autonomii; Portrety matek*, znajdują się na stronie internetowej <http://mikroswiaty.enda.pl>

⁷ Był to projekt pt. *Drogi i bezdroża macierzyństwa. W kierunku autonomii (Macierzyństwo kobiet doświadczonych przemocą w perspektywie badań inspirowanych sztuką)*. W badaniach tych wykorzystano m.in. podejście autoetnografii performatywnej. Etiuda filmowa znajduje się na stronie internetowej projektu.

⁸ Problem urodzenia pierwszego dziecka jako momentu zwrotnego w życiu kobiet i mężczyzn podejmuje w swojej monografii Karolina Kuryś (2010).

tywie historii życia kobiety. Nie bez znaczenia pozostaje także mój wiek, w którym rozpoczęłam badania, i okres realizacji poszczególnych projektów. Jest to bowiem niespełna dziesięcioletni okres dorosłości pełnej intensywnych zmian życiowych. Zarówno moja trajektoria macierzyństwa, jak i rozwój zawodowy ewoluowały, rzutu-
jąc na perspektywę mojego poznania. Rozwój osobisty w kontekście nieformalnego uczenia się w macierzyństwie stanowi przedmiot aktualnie realizowanego projektu badawczego z wykorzystaniem perspektywy auto/biograficznej. W jego efekcie powstały albumy prezentujące historie matek (fotografie opatrzone cytowanymi wypowiedziami badanych kobiet). W swojej autorefleksji dowartościowałam doświadczenie macierzyństwa jako kluczowe w moim rozwoju osobistym: *Bez macierzyństwa nie podjęłabym pracy nad sobą. To ciągła próba odpowiedzi na pytania: Kim byłam? Kim jestem? Kim chciałabym być? Przekraczanie własnych granic, które daje mi możliwość rozwoju. Nie jest to łatwe zadanie, ponieważ czasami wpadam w czarne dziury, innym razem dryfuję na tratwie, aby... mozołnie... odnajdywać siebie i dochodzić do tego, co w życiu ważne*⁹.

Wreszcie ostatni rodzaj czynników sytuacyjnych wiąże się z budowanymi w tym okresie relacjami z badanymi matkami, z badaczkami współtworzącymi projekty, a także w środowisku zawodowym na uczelni. Przede wszystkim dzięki relacjom z innymi matkami coraz wyraźniej identyfikowałam własną sytuację życiową oraz rozumiałam siebie w roli matki. Oto jedna z autorefleksji przybliżająca tę sytuację:

*Spotkania z Narratorkami spowodowały, że poczułam się jak przybysz z „innego świata”. Obecność w schronisku dla bezdomnych wywoływała we mnie lęk o własne życie i moich bliskich. Przez cały ten czas nie mogłam przestać myśleć o moich córeczkach i o tym, co by było, gdyby to mnie dotknęła taka sytuacja? Potem pomyślałam o tym, czy w ogóle mam prawo do tego, aby przychodzić do badanych z „mojego świata” i wypytywać o sprawy, które są dla nich trudne? (autorefleksja z terenu badań)*¹⁰.

Podsumowując, wyróżnione elementy trajektorii „ja” badacza wpisywały się w trajektorię badań, tworząc jednocześnie tło (re)konstruowania narracji auto/biograficznej w trakcie prowadzonych badań. W kontekście tych rozważań istotne jest pytanie, jakie są konsekwencje wpisywania „ja badacza” w proces badawczy?

⁹ Cytat pochodzi z albumu mojego autorstwa pt. *Umiłowana matnia*. Albumy stanowiły efekt projektu pt. *Portrety matek (Nieformalne obszary macierzyństwa w perspektywie badań posługujących się sztuką)*.

¹⁰ Cytat pochodzi z dziennika badań zrealizowanych w projekcie pt. *Macierzyństwo unplugged. Pięć historii (Macierzyństwo kobiet marginalizowanych społecznie w perspektywie badań posługujących się sztuką)*, (Pryszmont-Ciesielska 2016, s. 98).

„Splatanie się” życia osobistego z pracą naukową – próba podsumowania

Refleksję na temat łączenia światów życia osobistego i pracy naukowej podejmuje C. Ellis w swoich autoetnograficznych poszukiwaniach badawczych (2009; 2010). W rozmowie ze swoim partnerem autorka zadaje następujące pytania:

Co myślisz o splataniu się naszego życia z naszą pracą? Zawsze uważałem to za pozytywny aspekt naszego wspólnego świata. Dlaczego pytasz? Sama nie wiem. Do tej pory przenikanie pracy i życia wartościowałam dodatnio – praca nie jest pracą jako taką, a jedynie przedłużeniem życia. Od pewnego czasu nurtuje mnie jednak wątpliwość, czy nie angażujemy się zbyt mocno w to robimy; nie ma pewności, czy praca nie wnika zbyt głęboko w naszą prywatność (Ellis 2011, s. 77).

Związki między życiem osobistym a pracą naukową stają się jaskrawe i ewidentne w badaniach auto/biograficznych. Badacz w świadomy sposób odsłania kulisy swojego poznania, za którymi stoi w różnych sytuacjach życiowych. Niemniej warto zastanowić się nad tym, czy owo otwarcie się nie wynika z postawy naiwnego psychologizmu. M. Malewski¹¹ opisuje to stanowisko jako przeświadczenie badacza, iż zgoda na udział w badaniach jest rodzajem *bezinteresownie świadczonej usługi na rzecz nauki jako instytucji społecznej pozostającej w służbie prawdy i formą wydanej pomocy udzielanej uczonym, dla których – jak się potocznie uważa – dążenie do prawdy jest wartością najwyższą* (Malewski 2010, s. 140). Zatem przyjęcie takiej postawy wiąże się z naiwnym i zdroworozsądkowym przekonaniem badacza, niepopartym racjami teoretycznymi czy metodologicznymi (tamże, s. 140). Co ważne, w przypadku prowadzonej przeze mnie autonarracji dotyczącej macierzyństwa, poświęcam własną prywatność, a także sferę osobistych doświadczeń moich bliskich, tj. męża, córek, rodziców itp. Przy tej okazji opowiadam także ich historie, czyniąc z nich obiekt naukowych analiz.

Niemniej w przypadku badań auto/biograficznych jednoznaczna ocena tej postawy była trudna, gdyż zaangażowanie badacza w proces badawczy może wynikać ze sprzeciwu wobec mitu obiektywizmu poznania naukowego. Badacz może dążyć do nakreślenia własnego światopoglądu i tym samym wskazania motywów i uwarunkowań perspektywy rozumienia świata społecznego. Dzięki temu może on zachować świadomość autonomii pełnionych przez siebie ról i własnego świata przeżywanego, odmiennego od światów badanych (zob.: Malewski 2010, s. 145).

¹¹ M. Malewski omawia błędy badań biograficznych, do których należą: 1) postawa naiwnego psychologizmu, 2) nacisk kładziony na faktualność biografii, 3) statyczność perspektywy poznawczej oraz 4) ateoretyczność badań (Malewski 2010, s. 138).

Istotą badań auto/biograficznych jest ich emocjonalność, która uwidacznia się w przybliżanych przez badaczy wydarzeniach i przeżyciach, a także w odczytanych narracjach osób badanych. N. Miller podkreśla, iż wysokie koszty emocjonalne mogą być jednym z problemów, przed jakim stoją auto/biografowie (2003, s. 136). W kontekście tych rozważań ważnym pytaniem jest to, jakie emocje towarzyszyły mi podczas (re)konstruowania własnej refleksji autobiograficznej? Być może konstruowanie narracji autobiograficznej, jako pewnego rodzaju retorycznego show, wyrażało moje oczekiwanie otrzymania zainteresowania i emocjonalnej akceptacji (zob.: Malewski 2010, s. 7) ze strony zarówno badanych, jak i osób zainteresowanych badaniami. Niemniej nie był to łatwy proces przez wzgląd na różnorodne stany i przeżycia, jakie towarzyszyły narracji autobiograficznej. Wydaje się jednak, że rozumienie siebie i własnego miejsca w świecie pozwoliło mi zbliżyć się do światów badanych.

Badania auto/biograficzne nie muszą mieć zatem wyłącznie konfesyjnego charakteru, służąc usprawiedliwieniu odstępstw od wartości, norm i społecznie uznanych wzorów (Bruner 1990; za: Malewski 2010, s. 141). Oznaczać to może możliwość wykraczania podmiotu poza to, co jest obecne tu i teraz. Nie chodzi wyłącznie o rozwinięcie stanów i sytuacji mających miejsce wcześniej, lecz projektowanie jakościowo nowych, które wniosą nowe wartości w jego życie (Wąsiński 2011, s. 39). Aktywność autokreacyjna realizowana jest za pomocą perspektywy autobiograficznej ukierunkowanej na rozpoznawanie i interpretowanie znaczeń przyjmowanych przez podmiot, sprzyja rozumieniu własnej biografii. W połączeniu z perspektywą egzystencjalną i aksjologiczną przyjmuje charakter myślenia kontemplacyjnego (po co jestem?), poszukującego (jaka/jaki jestem?) i projektującego (jaka/jaki mogę być?) (tamże, s. 40). Autokreacyjne właściwości badań auto/autobiograficznych sprzyjają autorefleksji i rozumieniu samego siebie, także w kontekście odgrywanych ról na arenie badań. Zbliżanie się do światów badanych pozwala rozumieć nam własne doświadczenia i w tej perspektywie opisywać i interpretować świat społeczny. W takim ujęciu badania stają się miejscem nieformalnego uczenia się podmiotów, dla których *uczestnictwo we wspólnocie wiedzy jawi się jako atrakcyjne poznawczo i etycznie, gdy należy się do niej takim, jakim by się chciało być – w najlepszym z możliwych sposobów bycia* (Piekarski 2006, s. 124).

Bibliografia

- BIELECKA-PRUS J., 2014, *Po co nam autoetnografia? Krytyczna analiza autoetnografii jako metody badawczej*, Przegląd Socjologii Jakościowej, t. X, nr 3.
- COFFEY A., 2003, *Etnography and self: Reflections and representations*, [in:] T. May (ed.), *Qualitative research in action*, Sage Publications, London–Thousand Oaks–New Delhi.
- DENZIN N.K., LINCOLN Y.S., 2009, *Wprowadzenie. Dziedzina i praktyka badań jakościowych*, [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- DENZIN N.K., LINCOLN Y.S. (red.), 2009, *Metody badań jakościowych*, t. 1 i 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- ELLIS C., 2009, *Revision. Autoethnographic Reflection and Life and Work*, Routledge, London–New York.
- ELLIS C., 2011, *Mknący pociąg, czyli zmienne koleje kariery. Życie akademickie pod wysokim napięciem*, [w:] M. Kafar (red.), *Biografie naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- GUBA E.G., LINCOLN Y.S., 2009, *Kontrowersje wokół paradygmatów, sprzeczności i wylaniających się zbieżności*, [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- JAKUBOWSKA L., 2011, *Tożsamość kulturowa Polaków z Kazachstanu w kontekście tendencji globalizacyjnych*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Legnica.
- KACPERCZYK A., 2014, *Od redaktora: Autoetnografia – w stronę humanizacji nauki*, Przegląd Socjologii Jakościowej, t. X, nr 3.
- KACPERCZYK A., 2016, „NIE MUSZĘ SIĘ TAK BAĆ!” Rola autoetnografii w analizie emocjonalnych aspektów działania wspinaczkowego, [w:] M. Kafar (red.), *Auto/biograficzne aspekty praktyk poznawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KAFAR M., 2011, *Biograficzne epifanie w kontekście tworzenia podstaw jakościowego kolektywu myślowego*, [w:] M. Kafar (red.), *Biografie naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KAFAR M., 2013, *W świecie wygnańców, wdów i sierot. O pewnym wariacie antropologii zaangażowanej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KAFAR M. (red.), 2011, *Biografie naukowe. Perspektywa transdyscyplinarna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KAFAR M. (red.), 2016, *Auto/biograficzne aspekty praktyk poznawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KURYŚ K., 2010, *Urodzenie pierwszego dziecka jako wydarzenie krytyczne w życiu kobiet i mężczyzn*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- LINCOLN Y.S., DENZIN N.K., 2009, *Ósma i dziewiąta faza. Badania jakościowe (w) przelomowej przyszłości*, [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MALEWSKI M., 2010, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- MALEWSKI M., 2016, *O granicach andragogiki i granicach w andragogice*, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 3(75).
- MILLER N., 2003, *Auto/biografia w badaniach nad edukacją i uczeniem się całościowym*, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 1(21).
- PIEKARSKI J., 2006, *O drugoplanowych warunkach poprawności praktyki badawczej w pedagogice – perspektywa biografii*, [w:] D. Kubinowski, M. Nowak (red.), *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- PRYSZMONT-CIESIELSKA M., 2009, *Podejście auto/biograficzne w badaniach nad edukacją: propozycja metodologiczna*, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 2(46).
- PRYSZMONT-CIESIELSKA M., 2013, „Matki zaangażowane” – emocjonalny wymiar macierzyństwa w perspektywie podejścia auto/biograficznego, [w:] M. Pryszmont-Ciesielska (red.), *Macierzyństwo w relacjach auto/biograficznych i fotografiach kobiet*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław.
- PRYSZMONT-CIESIELSKA M., 2014, „Świat społeczny w kalejdoskopie”, czyli o usytuowaniu badacza w badaniach jakościowych, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 1(65).
- PRYSZMONT-CIESIELSKA M., 2016, *Drogi, bezdroża samotnego i bezdomnego macierzyństwa*, [w:] M. Pryszmont-Ciesielska (red.), *Macierzyństwo unplugged w badaniach inspirowanych sztuką. W kierunku refleksyjnej praktyki badawczej*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław.

- PUĆ M., 2013, *Trudne pięknego początki. Cięża wysokiego ryzyka – rozwojowy etap macierzyństwa w perspektywie autobiograficznej*, [w:] M. Pryszmont-Ciesielska (red.), *Macierzyństwo w relacjach auto/biograficznych i fotografiach kobiet*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław.
- USHER R., BRYANT I., JOHNSTON R., 2001, *Podmiot poznający w badaniach edukacyjnych (perspektywa postmodernistyczna)*, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 2(14).
- WAŚIŃSKI A., 2011, *Autokreacja w perspektywie narracji i biograficzności*, [w:] E. Dubas, W. Świtalski (red.), *Uczenie się z (własnej) biografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- WEST L., 2003, *Kształcenie lekarzy: studium auto/biograficzne*, *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, nr 1(21).
- WRÓBLEWSKI F., 2015, *Teren: model do składania. Próba etnopoetycka*, [w:] M. Kafar (red.), *Auto/biograficzne aspekty praktyk poznawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- ZAKRZEWSKA-MANTERYŚ E., 1995, *Down i zespół wątpliwości. Studium z socjologii cierpienia*, Wydawnictwo Naukowe „Semper”, Warszawa.

Tell me about your research and I will tell you who you are.
**About the interlocking of personal life with the scientific work
in the context of auto/biographical research practices**

The writer draws a reflection about the cognitive and methodological value of auto/biographical practices, focused on seeking the links between a scientific and professional biography. The essence of those approaches is the inclusion of researcher's personal experiences in the course of the research process. Thereby, that perspective becomes an important source of (re)cognising social worlds. The natural context of the conducted research makes auto/biography entangled with auto-ethnography, because each research always has a territory which is explored and experienced by the researcher. On the other hand, each „novel” that comes from the research sphere will have subjective marks of the researcher who is present there. Therefore, each research has its own trajectory, where the researcher's “self” is inscribed. The presence of the reflection over their own “self” gives the researcher not only the possibility of showing their own personal experiences, but also taking on a critical reflection over a role which is played by them in the conducted research. The point is to seek relations between the interpretation perspective and the autobiography of the cognition subject.

Keywords: *auto/biographical research practices, „researcher's self”, interpretation perspective, auto-biography of cognition subject*